

ประวัติป่าชุมชน และกฎระเบียบป่าชุมชนบ้านปางมะโอ
หมู่ 9 บ้านปางมะโอ ตำบลแม่นะ อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่

ป่าชุมชนบ้านปางมะโอ ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 9 บ้านปางมะโอ ต.แม่นะ อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ หมู่บ้านแห่งนี้มีประวัติการตั้งถิ่นฐานมานานกว่าร้อยปี ชาวบ้านเป็นคนพื้นเมืองล้านนาหรือคนเมือง และมีบางครัวเรือนที่มีเชื้อสายชาวลัวะ เนื่องจากเดิมทีพื้นที่ป่าแห่งนี้เป็นชาวลัวะที่ทำสวนเมี่ยงอาศัยอยู่ก่อน ต่อมาเมื่อราวปี พ.ศ. 2460 ชาวบ้านจากอำเภอดอยสะเก็ดที่มีความชำนาญการทำเมี่ยง ได้เข้ามาเช่าและซื้อที่ดินของชาวลัวะเพื่อทำสวนเมี่ยงชาวลัวะบางส่วนที่ขายสวนให้ก็อพยพออกไป ปัจจุบันหมู่บ้านนี้ยังคงประกอบอาชีพทำสวนเมี่ยงเป็นอาชีพหลักเช่นเดียวกับบรรพบุรุษที่เคยทำมา โดยแบ่งออกเป็น 6 หย่อมบ้าน คือ ปางห้วยเฮี้ยะ ปางโน ปางใหม่ ปางหลวง ปางกลาง และปางห้วยแก่ง ทั้งหมดอยู่ในพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติเชียงดาว ประกาศเมื่อ พ.ศ. 2516

วิถีการดำรงชีวิตของชุมชนป่าเมี่ยงเอื้อต่อการคงอยู่ของทรัพยากรธรรมชาติเพราะต้นเมี่ยงต้องพึ่งพาอาศัยต้นไม้ใหญ่ในการเจริญเติบโตเพื่อช่วยป้องกันแสงแดดที่ส่องลงมา ทำให้ใบเมี่ยงไม่แก่เร็วเกินหากแสงแดดมีความเข้มข้นมาก ทำให้ใบเมี่ยงแก่เร็วถ้าเก็บไม่ทันทำให้ใบเมี่ยงที่เก็บได้มีรสชาติไม่ดี และอาจทำให้ใบเมี่ยงไหม้ได้ ใบไม้จากต้นไม้ใหญ่จะเป็นอาหารอันอุดมสมบูรณ์ให้แก่ต้นเมี่ยงการทำสวนเมี่ยงจึงไม่ได้มีการบุกรุกแผ้วถางไม่มีการขยายที่ทำกินเข้าไปในเขตป่า การเปลี่ยนแปลงในสวนเมี่ยงจะเป็นลักษณะการปลูกต้นเมี่ยงใหม่เพิ่มลงไปในส่วนเมี่ยงเดิมและมีการปลูกต้นเมี่ยงใหม่แทรกเข้าไปในพื้นที่ป่าที่อยู่บริเวณรอบ ๆ ขอบสวนส่วนการหมักเมี่ยงที่ต้องใช้ฟืน ชาวบ้านใช้ไม้ฟืนจากหัวไร่ปลายนาหากจำเป็นต้องใช้ไม้ในป่า ก็จะเลือกไม้เนื้ออ่อนที่โตเร็ว และใช้วิธีรื้อกิ่งโดยไม่แตะต้องไม้เนื้อแข็งและไม่ใหญ่

ปี พ.ศ. 2516 เมื่อกรมป่าไม้ได้ประกาศให้พื้นที่ป่าบริเวณรอบ ๆ หมู่บ้านเป็นป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาว และรัฐอนุญาตให้มีสัมปทานตัดไม้แก่นายทุน พร้อมกันนั้นยังมีกลุ่มคนภายนอกเข้ามาแผ้วถางป่าเพื่อทำสวนชา จึงมีการพยายามผลักดันชาวบ้านออกนอกพื้นที่ โดยอ้างสิทธิของรัฐที่ประกาศพื้นที่เป็นป่าสงวนแล้ว ผู้นำชุมชนจึงเรียกประชุมชาวบ้านโดยมีความเห็นร่วมกันเป็นเอกฉันท์ว่าจะไม่ยอมอพยพออกด้วยเหตุที่ว่าตนมีสิทธิในการอยู่อาศัยอย่างถูกต้องก่อนที่จะมีการประกาศเป็นพื้นที่ป่าสงวน และประการสำคัญ ชาวบ้านร่วมมือกันอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแห่งนี้การต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิอันชอบธรรมเริ่มจากการทำหนังสือไปยังอำเภอชี้แจงข้อเท็จจริง และยืนยันที่จะต่อสู้จนถึงที่สุด หากมีการสัมปทานป่าไม่เกิดขึ้น เพื่อให้ชุมชนได้สิทธิอาศัยในพื้นที่ดั้งเดิม บริษัทที่ขอสัมปทานจึงต้องถอนตัวจากไปอย่างไรก็ตามชาวบ้านยังกังวลถึงอนาคตข้างหน้าว่าอาจด้านทานอำนาจรัฐไม่ได้ สิ่งนี้จึงเป็นแรงกระตุ้นให้ชุมชนเริ่มเอาจริงเอาจังในการดูแลป่า เพื่อแสดงให้เห็นว่าชุมชนกับป่าสามารถอยู่ร่วมกันได้

พื้นที่ป่าที่ชุมชนได้ดูแลรักษาร่วมกันมีพื้นที่ครอบคลุมมากกว่า 6,120 ไร่ ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ป่าสงวนโดยแบ่งจำแนกพื้นที่ตามการใช้ประโยชน์ ดังนี้

1. ป่าอนุรักษ์ หรือป่าต้นน้ำลำธารที่ชาวบ้านเรียกว่าป่าขุนน้ำ ตั้งอยู่ในเขตต้นน้ำของกลุ่มน้ำแก่งปันเต้าเป็นพื้นที่ทำให้เกิดลำห้วยเล็ก ๆ ไหลลงสู่ลำน้ำแม่ปิง สิ่งที่ชุมชนได้ยึดถือและปฏิบัติร่วมกันมาคือ การห้ามไม่ให้เข้าไปใช้ประโยชน์ในเขตป่าอนุรักษ์ ดูแลรักษาไว้เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารให้ความเคารพต่อพื้นที่ป่า มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดูแลรักษาป่า มีพิธีกรรมที่ชุมชนต้องปฏิบัติในทุก ๆ ปี

2. ป่าใช้สอย เป็นพื้นที่ที่อยู่ต่ำถัดลงมาจากพื้นที่ป่าต้นน้ำ กระจายอยู่ตามไหล่เขาที่ลาดชันสูงปานกลาง กำหนดเป็นพื้นที่ป่าใช้สอย ที่สามารถเข้าไปเก็บผัก เก็บเห็ด เก็บหาของป่า หน่อไม้ เห็ด พืชผักผลไม้ สมุนไพร และของป่าตามฤดูกาล มีการเผาระวังไฟป่า ทำแนวกันไฟทุกปีห้ามมีการบุกรุกแผ้วถางหรือขยายพื้นที่ทั้งเพื่อการเกษตรและที่อยู่อาศัย

3. ป่าเมือง เป็นพื้นที่ทำกินของชุมชนที่เข้าไปใช้ประโยชน์จากป่า ซึ่งเป็นอาชีพหลักของคนในชุมชนที่ทำรายได้ให้ครอบครัว และยังเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า แหล่งผลิตอาหารของชุมชน และเป็นพื้นที่ปลูกไม้ผล ชุมชนจะคอยป้องกันไฟป่า ไม่ให้ลูกหลานเข้ามาในเขตป่าเมือง เนื่องจากมีต้นเมืองที่เปรียบเสมือนอุ้งน้ำของชาวบ้านปางมะโอ

4. วนเกษตรในพื้นที่ป่า (สวนหลังบ้าน) จะอยู่ถัดจากหมู่บ้าน บางครัวเรือนจะผสมผสานกันระหว่างพื้นที่สวนหลังบ้านกับพื้นที่ป่าเมือง สวนหลังบ้านของแต่ละครัวเรือน จะเป็นแหล่งผลิตอาหารแหล่งไม้ใช้สอยในครัวเรือน พืชตระกูลข่า ขิง สมุนไพรบางชนิด ทั้งที่นำมาปลูก และขึ้นเองตามธรรมชาติ สวนหลังบ้านเป็นระบบวนเกษตรระบบหนึ่งที่มีความหลากหลายทางชีวภาพมาก โดยมีลักษณะเป็นพื้นที่แคบ ๆ บริเวณหุบเขาหลังบ้านประมาณ 2 งาน ถึง 1 ไร่ ต่อครอบครัว เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ

5. ชุมชน บริเวณที่ตั้งอาศัยของชุมชนป่าเมืองบ้านปางมะโอ ลักษณะการตั้งถิ่นฐานจะอยู่บริเวณเนินที่มีที่ราบและที่ลาดชันไม่สูงนัก เรียงรายกระจายกันไป ยังรวมไปถึงที่สาธารณะ เช่น วัด โรงเรียน และที่สาธารณะที่ชุมชนได้ใช้ประโยชน์ร่วมกัน

6. แหล่งน้ำ บ้านปางมะโอ เป็นต้นกำเนิดของลำห้วยแห่งปันเต้า ที่ไหลลงสู่แม่น้ำปิง ปริมาณน้ำและคุณภาพไหลสม่ำเสมอตลอดทั้งปี น้ำในลำห้วยไม่เคยที่จะขาดแคลน

แม้ว่าชุมชนจะไม่รู้จักป่า แต่ความนิยมในการบริโภคชา ก่อให้เกิดกระบวนการขยายพื้นที่ปลูกชาอย่างต่อเนื่องจากนายทุน ชุมชนจึงต้องรักษาสวนเมืองไว้เพื่อทำหน้าที่เป็นแนวกันชนไม่ให้สวนชาขยายตัวเข้ามาสู่พื้นที่ป่าต้นน้ำ ด้วยเหตุนี้ชาวบ้านจึงจัดกระบวนการดูแลป่าอย่างเป็นรูปธรรมเพื่อให้ครอบคลุมถึงการปกป้องป่าจากพืชเศรษฐกิจ ตลอดจนการรุกรานในรูปแบบต่าง ๆ โดยตั้งคณะกรรมการดูแลรักษาป่า กำหนดแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนหมู่บ้านปางมะโอ โดยใช้สันดอยตามลำ

ห้วยของหมู่บ้านเป็นเส้นกั้นแบ่งแนวเขตระหว่างหมู่บ้านใกล้เคียงคณะกรรมการดูแลรักษาป่าชุมชนบ้านปางมะโอได้ขอขึ้นแนวเขตพื้นที่ป่าชุมชนออกจากป่าสงวนแห่งชาติป่าเชียงดาวจัดเป็นเขตป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอยของชุมชนซึ่งในพื้นที่ป่าสงวนจากเขตต้นน้ำแก่งปันเต้า 6,400 ไร่ นั้นได้แบ่งเป็นพื้นที่การเกษตร 1,800 ไร่ เป็นที่อยู่อาศัย 150 ไร่ เป็นป่าชุมชน 4,550 ไร่ และในจำนวนป่าชุมชนนี้แบ่งเป็นป่าอนุรักษ์ 3550 ไร่ และป่าใช้สอย 1000 ไร่ มีการวางกฎระเบียบการใช้ประโยชน์จากป่าของหมู่บ้านตั้งแต่ปี พ.ศ. 2508 ปรับปรุงปี พ.ศ. 2532 และจัดตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลรักษาป่าของหมู่บ้านและบทลงโทษหากมีการฝ่าฝืนกฎระเบียบของหมู่บ้าน และได้มีการปรับปรุงอีกครั้งเมื่อวันที่ 3 สิงหาคม พ.ศ. 2554 โดยแก้ไขเพิ่มเติมกฎระเบียบให้ครอบคลุมถึงพืชสมุนไพรดังนี้

กฎระเบียบป่าชุมชนบ้านปางมะโอ
(เริ่มตั้งเมื่อ พ.ศ. 2508 ปรับปรุงครั้งล่าสุด เมื่อวันที่ 26 มิถุนายน พ.ศ. 2555)

กฎระเบียบป่าใช้สอย

1. ห้ามตัดไม้ยืนต้นทุกชนิด เว้นแต่กรณีจำเป็น โดยต้องได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชนก่อน
2. กรณีสร้างบ้าน อนุญาตให้ตัดไม้ได้ครั้งละ 1 หลัง โดยจะต้องแจ้งและขออนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชนก่อน
3. อนุญาตให้นำไม้แห้งมาทำฟืนได้
4. ห้ามตัดไม้ไผ่เพื่อขาย แต่อนุญาตให้ตัดมาเพื่อใช้ประโยชน์ในการสร้างโรงเรือนและบ้านได้
5. ห้ามทำการแผ้วถางบุกรุกหรือขยายพื้นที่ทำการเกษตรเข้าไปในเขตป่าใช้สอย
6. อนุญาตให้หาหน่อไม้ เกือบของป่า ได้แก่ เห็ด น้ำผึ้ง รังผึ้ง จากป่าใช้สอยมาเป็นอาหารได้
7. ห้ามนำหน่อไม้หรือไม้ทุกชนิดที่ได้จากป่าใช้สอยออกจากหมู่บ้านโดยเด็ดขาด
8. ห้ามบุคคลภายนอกเข้ามาตัดไม้ทุกชนิดในเขตป่าใช้สอย
9. ห้ามจุดไฟเผาป่าโดยเด็ดขาด
10. อนุญาตให้นำพืชสมุนไพรจากป่าใช้สอยมาบริโภคและใช้ประโยชน์ได้ แต่ห้ามจำหน่าย
11. ไม่อนุญาตให้บุคคลภายนอกเข้ามาล่าสัตว์ในเขตป่าใช้สอย
11. กฎระเบียบทุกข้อ สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ในกรณีที่ประชุมคณะกรรมการมีมติ 2 ใน 3 ของที่ประชุมเห็นสมควรมีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข

บทลงโทษที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบป่าใช้สอย

1. ผู้กระทำความผิดโดยตัดไม้ทุกชนิด ยกเว้นไม้ไผ่ ในเขตป่าใช้สอยโดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการป่าชุมชนมีโทษปรับตั้งแต่ 500 บาท และยึดของกลางเป็นส่วนรวม ยกเว้นในกรณีที่มี สค. 1 ให้อยู่ในดุลพินิจของคณะกรรมการป่าชุมชน
2. ผู้กระทำความผิดโดยแผ้วถางบุกรุกขยายพื้นที่ทำสวนเข้าไปในเขตป่าใช้สอย มีโทษปรับตารางวาละ 500 บาท และยึดพื้นที่บุกรุกคืน เพื่อทำการปรับปรุงให้มีสภาพเดิม
3. ผู้กระทำความผิดโดยนำหน่อไม้ทุกชนิด หรือไม้ทุกชนิดออกจากหมู่บ้าน มีโทษดังนี้
 - 1) กรณีหน่อไม้ปรับกิโลกรัมละ 50 บาท และยึดของกลาง
 - 2) กรณีไม้ยืนต้น ปรับตามความยาวเมตรละ 50 บาท และยึดของกลาง
4. ผู้ที่กระทำความผิดโดยการเผาป่าใช้สอยทำให้เกิดความเสียหายแก่ป่า ทั้งโดยเจตนาหรือประมาท มีโทษปรับตารางวาละ 1,000 บาท
5. ของกลางและเงินค่าปรับ นำเข้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้านและป่าชุมชน

กฎระเบียบป่าอนุรักษ์

1. ห้ามมิให้ตัดไม้ทุกชนิดในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์โดยเด็ดขาด
2. ห้ามบุกรุกแผ้วถางหรือทำการเกษตรในพื้นที่ป่าต้นน้ำและ ป่าอนุรักษ์
3. ห้ามหาหน่อไม้ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์
4. ห้ามล่าสัตว์หรือฆ่าสัตว์ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์
5. ห้ามนำไม้และของป่าทุกชนิดออกจากป่าอนุรักษ์
6. ห้ามจุดไฟเผาโดยเด็ดขาด
7. ห้ามนำสมุนไพรออกจากป่าอนุรักษ์

หมายเหตุ : ของป่า หมายถึง ต้นไม้ พืชสมุนไพร เห็ด น้ำผึ้ง รังผึ้ง กล้วยไม้ หิน เป็นต้น

กฎระเบียบทุกข้อ สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงได้ในกรณีที่ประชุมคณะกรรมการมีมติ 2 ใน 3 ของที่ประชุมเห็นสมควรให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไข

บทลงโทษกรณีที่ฝ่าฝืนกฎระเบียบป่าชุมชน (ป่าอนุรักษ์)

1. ผู้กระทำความผิดโดยตัดต้นไม้ทุกชนิดในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ ปรับต้นละ 5,000 บาท และยึดของกลาง เป็นส่วนรวม
2. ผู้กระทำความผิดโดยแผ้วถางป่าอนุรักษ์ มีโทษปรับตารางวาละ 2,000 บาท และยึดพื้นที่บุกรุกคืน เพื่อทำการปรับปรุงให้มีสภาพเดิม
3. ผู้ที่กระทำความผิดที่เข้าไปหาหน่อไม้ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ มีโทษปรับกิโลกรัมละ 100 บาท และในกรณีมีการซื้อขายกัน มีโทษทั้งผู้นำออกมาขายและผู้ซื้อ โดยปรับกิโลกรัมละ 100 บาท
4. ผู้ที่กระทำความผิดโดยเข้าไปล่า หรือล่าสัตว์ในเขตพื้นที่ป่าอนุรักษ์ มีโทษปรับกิโลกรัมละ 1,000 บาท
5. ผู้ที่กระทำความผิดโดยเผาป่าทั้งโดยเจตนาและประมาท มีโทษปรับตารางวาละ 1,000 บาท
6. ผู้ที่นำพืชสมุนไพรออกจากพื้นที่ ปรับต้นละ 500 บาท ถ้าเป็นเปลือก ราก ใบ ปรับกิโลกรัมละ 500 บาท
7. ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดไม่ปฏิบัติตามผลการพิจารณาบทลงโทษของคณะกรรมการป่าชุมชน ให้นำตัวผู้กระทำความผิดส่งให้เจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการต่อไป
8. ในกรณีที่คณะกรรมการป่าชุมชนกระทำความผิดระเบียบเสียเอง ให้ลงโทษขั้นเด็ดขาด โดยให้ลงโทษ 2 เท่าของบทลงโทษเดิม
9. ของกลางและเงินค่าปรับ นำเข้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้านและป่าชุมชน

กฎระเบียบว่าด้วยเรื่องแนวเขตและเครื่องหมาย

1. ผู้ใดทำลายหรือก่อให้เกิดความเสียหายต่อเครื่องหมายเขตป่าชุมชน มีโทษปรับครั้งละ 3,000 บาท
2. ผู้ที่ย้ายเครื่องหมายแนวเขตป่าชุมชน มีโทษปรับครั้งละ 3,000 บาท
3. เงินค่าปรับนำเข้ากองทุนพัฒนาหมู่บ้าน และป่าชุมชน จ่ายคืนผู้นำจับ 20 %

นอกจากนี้ชุมชนยังมีกิจกรรมที่เกี่ยวกับการดูแลรักษาป่า ซึ่งคนในชุมชนจะร่วมกันทำทุกปี ทั้งการออกลาดตระเวนตรวจป่า การทำแนวกันไฟ การดับไฟป่ามีกิจกรรมปลูกป่าในวันสำคัญอย่างต่อเนื่อง มีการขยายเครือข่ายการอนุรักษ์ไปสู่ระดับอำเภอ และมีการจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่น สำหรับถ่ายทอดสู่เยาวชนรุ่นใหม่

เกียรติประวัติชุมชน

พ.ศ. 2546 ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 5 ประเภทชุมชนในฐานะผู้สร้างสรรค์ผลงานอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรป่าไม้จากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)

พ.ศ. 2549 ได้รับรางวัลโครงการส่งเสริมและพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ป่าอนุรักษ์จากกรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

พ.ศ. 2552 ได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ครั้งที่ 11 ประเภท “ศิลปนนท์ เกตุทัต 5 ปี แห่งความยั่งยืน” จากบริษัท ปตท. จำกัด (มหาชน)

รายชื่อคณะกรรมการป่าชุมชนบ้านปางมะโอ มติการประชุมวันที่ 26 มิถุนายน 2555

1. นายอินทร ใจระวัง	ที่ปรึกษา
2. นายวิทวัส จิโน	ที่ปรึกษา
3. นายอินสม ตาคำ	ประธาน
4. นายเรื่อน จันทรดีบ	รองประธาน
5. นายทองใบ ขาวสวย	เหรัญญิก
6. นางสาวสุกัญญา สุนันตะ	ผู้ช่วยเหรัญญิก
7. นายธรรมบุญ พันธุ์กำ	เลขานุการ
8. นายภาคภูมิ ตาคำ	ผู้ช่วยเลขานุการ
9. นายรถ สุขแก้ว	กรรมการ
10. นายอุทิศ คำแสน	กรรมการ
11. นายธนพงษ์ ตาคำ	กรรมการ
12. นายอุทัย จำปาทอง	กรรมการ
13. นายจันทรดีบ มูลละ	กรรมการ
14. นายจรรณ ตาคำ	กรรมการ
15. นายสว่าง ชัยสวัสดิ์	กรรมการ
16. นายสุรศักดิ์ กันทวงศ์	กรรมการ
17. นายทวี ยิ่งสนิท	กรรมการ
18. นายบุญส่ง กล้าหาญ	กรรมการ